

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר" (ויקרא כה, א).
"מִה עֲנִי שְׁמִיטָה אֶצֶל הַר סִינַי וְכוּ' (רש"י).

החיד"א בספרו "נחל קדומים" מפרש טעם למצות השבתת הארץ בשנה השביעית, לפי שבכל שנה מתבטלים שני חדשים מלימוד התורה מחמת עבודת הארץ, וכדאיתא בפרק כיצד מברכין (ברכות לה, ב) שאמר רבא לרבנן, לא תחזו אפאי ביומי ניסן וביומי תשרי, כדי שיתעסקו אז בקציר ובבציר ויהיו פנויים בשאר ימות השנה ללמוד, נמצא לפי החשבון שבמשך שש שנים מתבטלים שנים עשר חדשים, ולכן נצטוונו לשבות בשנה השביעית בכדי שיעסקו בתורה כל שנים עשר חודשי השנה, וישלימו מה שהחסירו בכל ששת השנים. ומפרש בזה 'ענין שמיטה אצל הר סיני', על פי דברי המדרש (שמו"ר מא, ז) 'אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת אוי להם לבריות מעלכונה של תורה' לעורר את הבריות לעסוק תדיר בתורה, ולפי האמור הרי זוהי עיקר מצות השמיטה בכדי שישלימו מה שהחסירו בעסק התורה.

ולפי דבריו אתי שפיר מה שהזכיר הכתוב שתי דוגמאות בעבודת השדה "תזרע שדך" "תזמור כרמך" לרמז על שני חדשי השנה שבהם עוסקים בעבודות אלו בשדה ומנועים מלעסוק בתורה, שכנגדם נצטוו על שביתת הארץ בשנה השביעית.

"וּשְׁבַתָּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ" (ויקרא כה, ב).
 כיון שיש שביתת הארץ צריך שהשביתה תהיה לשם ה', שיעסקו רק בתורת ה', ולא ילכו לטייל אנה ואנה...

(רבי יעקב חיים סופר, בעל 'כף החיים')

"וְלֹא תֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ" (ויקרא כה, ז).

היינו אפי' עמיתו ברמאות, כלומר דזה רימה אותו קודם, מכל מקום לא תונהו רק תלך לבית דין, ויראת מאלהיך.

(בינה לעיתים - רבי עזריה פיגו)

"וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי... לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים" (ויקרא כה, כא).

כתבו התוספות במסכת גיטין (לו, ב ד"ה תקון רבנן), מה שלא תקנו חכמים יוכל בזמן הזה בכדי שלא תשתכח תורת יובל וכמו שתקנו בשמיטה, משום שאין רוב הציבור יכולים לעמוד באיסור זה של עבודת הקרקע שתי שנים רצופות. ומפרש הסמ"ע (חו"מ סי' סז סק"ב) את דבריהם שהם סוברים שהברכה האמורה "וצויתי את ברכתי לשלש השנים" אינה אלא בשמיטה שהיא מן התורה, אבל לא בתקנה מדברי סופרים,

ומאחר שאין ברכה זו מתקיימת בהם לכן הוי גזירה שאין רוב הציבור יכול לעמוד בה, וכן כתב ה"חתם סופר" בסוגיית הגמרא שם לענין שמיטת כספים (לו, א ד"ה ועברו) שהבטחת התורה "למען יברכך" הוא רק במצוה שהיא מן התורה, אבל לא בתקנת חכמים.

אבל ה"חזון איש" (שביעית סי' יח סק"ד) חולק על הדברים האמורים, כי ודאי הוא שכאשר חכמים תקנו לקיים את מצות השמיטה הרי שייך גם בזה הבטחת התורה "וצויתי את ברכתי", וכוונת דברי התוספות כך הן, שמאחר ובדרך הטבע הוי גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בה, לכן לא תקנו חכמים גזירה שיצטרכו לנס וברכה מיוחדת בכדי שיוכלו לקיימה, ופשוט.

"וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת פִּי לִי הָאָרֶץ" (ויקרא כה, כג).
 כל סודה של השמיטה הוא, שירגיל האדם את עצמו לחיות על פי המציאות "כי לי הארץ", ואילו הוא אינו בעל הבית עליה. כך הוא בעבודת הארץ, כך במקח וממכר, עליו להיות מציאותי ולהבין כי לא לו הארץ, ולא לעולם יחיה.

וכבר היה מעשה ברכי חיים מוולוז'ין, שבאו שתי בעלי קרקעות להתדיין אצלו אודות בעלות על חלקת אדמה משדותיהם, ולא ניאותרו לשום פשרה.

רבי חיים הרכין ראשו ארצה, שם עצמו כמקשיב לרחשי האדמה, ולתמיהת הנוכחים הבהיר: משנוכחתי לראות כיצד כל אחד מכם זועק וטוען כולה שלי, לי הקרקע, ביקשתי לשמוע מה הקרקע עצמה טוענת, והנה שמעתי אומרת: מה מקום פה למריבה, הלא סופם של השניים גם יחד שיהיו שלי...

"וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצִמְתָּת פִּי לִי הָאָרֶץ פִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אֲתָם עַמְּדִי, וּבְכָל אֶרֶץ אֲחֻזְתְּכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה, כג-כד).

"כי לי הארץ", אל תרע עינך בה "כי גרים ותושבים אתם", אל תעשו עצמכם עיקר, וכן הוא אומר "פִּי גֵרִים אֲנֻחֲנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כָּכָל אֲבֹתֵינוּ" (דברי הימים א' כט, טו), וכן דוד אמר "פִּי גֵר אֲנִי עִמָּךָ תוֹשֵׁב כָּכָל אֲבֹתַי" (תהלים לט, יג) (תורת כהנים).

כלומר: לא רצה הקדוש ברוך הוא שהאדם יחשוב את עצמו עיקר עולמי בעוה"ז ולכן גם הקרקעות לא תהיה להם מכירה עולמית, כי האדם בעוה"ז כגר נחשב שימיו מועטים ובמה נחשבת נגד העוה"ב, ונגד שארי בני אדם האדם נחשב כתושב אבל נגד הקדוש ברוך הוא כגר נחשב.

וזהו פירוש הפסוק: "כי גרים ותושבים אתם עמדי", כלומר: תושבים אתם זה בפני זה, וגרים עמדי.

(ערוך השולחן העתיד הלכות יובל סימן ל"ב סעיף א)

וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גֵּאֶל וְהִשְׁגִּיהַ יָדוֹ וּמָצָא כְּדִי גֵּאֲלָתוֹ

(ויקרא כה, כו).

בטחון

דברים נפלאים כתב הנצי"ב מוואלאזין בספרו "העמק דבר": הכי מיבעי "או השיגה ידו", ואיש כי לא יהיה לו גואל מיותר. ובא להורות לנו דרך מוסר כי זה שלא יהיה לו גואל יבא לידי כך שתשיג ידו, דמי שיש לו גואל והוא בוטח עליו מסיר בטחונו מה, משא"כ אם אין לו על מי לסמוך הרי הוא חוסה בו ית', והקב"ה יודע חוסי בו וממציא לפניו כדי גאולתו.

וְכִי יָמוּךְ אַחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזִיקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וְחִי עִמָּךְ, אֵל תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וִירֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחִי אַחִיךָ עִמָּךְ. (ויקרא כה, לה-לו).

צריכים להבין שהרי איסור רבית אינו שכלי ומאי שנא מכל עניני שכירות, שאם מותר לי לתבוע ממון מאדם על הזמן שהשתמש בשווי למה זה יאסר על הזמן שהשתמש בכספי? ואפשר להסביר, שהגם שריבית אינה עוולה בתחום עולם המסחר אבל במסגרת המשפחה אין לה מקום, ולא נוטלין ריבית מאח. ומלוי בריבית סותרים האחוה של כלל ישראל כי אין זה מתאים ליחס האחים לתבוע ריבית על ההלוואה. ולכן הדגיש הכתוב פה האחוה, "וכי ימוך אחיך וחי אחיך עמך".

(רבי שמעון שוואב)

וּבְאֵחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפֶרֶךְ.

(ויקרא כה, מו).

יש לדקדק באריכות לשון הפסוק, שלכאורה היה די שיאמר "איש באחיו לא תרדה בו בפרך" ולמה לו להקדים "ובאחיכם בני ישראל".

ופירש כ"ק האדמו"ר מאזורוב זצ"ל בספרו "באר משה", שהפסוק בא לגלות ולפרש את טעם המצוה, וכלומר למה לא תרדו איש באחיו, לפי שכולכם בני ישראל קדושים וטהורים ששורש נשמתכם קשורה למעלה, ואתם אחים זה לזה.

וכעין הדברים האלה כתב בספר "משכיל לדוד" על פירוש רש"י, שבא לפרש דבריו בסוף הפרשה (פסוק נה) "אני ה' אלהיכם" כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה, וכתב: פירוש, כאילו משעבד שורש נשמותיהן של מעלה בקדושה תחת יד החיצונים בקליפה, הרי שענין המצוה הזו קשורה לרוממות נשמות ישראל.

ועל זה הדרך איתא בספרים לפרש את כוונת הפסוק (לעיל יט, יח) "ואהבת לרעך כמוך אני ה'", כי היאך יוכל לבוא לאהבת חברים, ע"י ידיעה זו, כאשר ידע ששורש נשמתם חצובה מתחת כסא הכבוד וקשורות למעלה יחדיו, ואם כן מטעם זה הרי על אחת כמה וכמה שלא ישעבד בו ולא ירדה בו.

וכן מצינו בפרק חלק (סנהדרין צט, א) שדרשו מן הפסוק (במדבר טו, לא) "כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת הנפש ההיא", מכאן שהמבזה את המועדות והמגלה פנים בתורה והמפר בריתו של אברהם אבינו והמלכין פני חברו ברבים, אין לו חלק בעולם הבא. ודברים אלו חזרו ונשנו במסכת אבות (פ"ג מ"א), ובתוספות יו"ט שם הביא מפירוש רש"י על אבות שתמה על מה שהזכירו כאן המלכין פני חברו 'ולא ידענא היכי מפיק ליה מקרא', כי מה ענין הלבנת פני חברו לביזוי דבר ה', וכתב לתרץ, ולי נראה, שהוא בכלל "כי דבר ה' בזה" לפי שהאדם נברא בצלם אלהים, והרי הוא "דבר ה'" כלומר ענין ה' וצלמו, כי הענין יקרא 'דבר' וכו', וכלומר שהמבזה את חברו מבזה כביכול את צלם האלקים שהוא נושא.

ומעתה יש לך לחשב חשבוננו של עולם, שכמו שצריך ליהדר בכבוד חברו שנברא בצלם אלקים, והוא מזהיר שלא לרדות בו בפרך מחמת גודל רוממות נשמתו, הרי מכלל הדברים יש לו להזהר גם בכבוד עצמו, ולחוס על נשמתו הנעלית ולא לרדות בעצמו בפרך, דהיינו שלא להעביד את עצמו במלאכה שלא לצורך כמו שפירש רש"י בפרשה (פסוק מג), וכן מצינו במצרים שנאמר (שמות א, יג) "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ", והיינו משום שלא היה שום תועלת בעבודתם, כי לא היה מתקיים כלל כמבואר בגמרא (סוטה יא, א) שכל מה שבנו היה חוזר ונופל והם חוזרים וכוונים אותו, וממילא יתבונן האדם שאם הוא עוסק בדברי העולם הזה שהם הבל וריק הרי הוא מעביד את עצמו בעבודת פרך, שהרי לא נשאר ממנו כלום להתקיים ונמצא מכלה כוחותיו לחנם, אלא יראה לעסוק רק בתורה ומצוות שהם דברים נצחיים לבנות בנינים עדי עד המתקיימים לנצח נצחים.

ובספר "דברי שמואל" בפרשה זו נותן רמז שעשרה פעמים שם הוי"ה הוא גימטריא 'מכר', ועשרה פעמים שם אהי"ה הוא גימטריא 'קנין', ונראה לפרש שבא להגיד לאדם שעיקר מקחו וממכרו יהיה בחפצי שמים ובדברים רוחניים שהם דברים של קיימא, ולא בהבלי עולם הזה שאין בהם ממש, וכדאיתא בגמרא (נדרים מא, א) 'דדא קני מה חסר, דלא קני מה קני'. (משתת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

לְעֵלְמָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ (ויקרא כה, מו).

הנה יש מקנטרים, למה התירה תורה עבדים כנעניים. והתשובה לכך היא, כי טבע האדם שהוא מתאוה לשלוט, ונתנה לו התורה עבדים שיוציא עליהם את יצר השליטה. וכיום שאין עבדים, מוציא את יצר השליטה על אשתו וחבריו...

"אֶת שְׁבִיתִי תִשְׁמְרוּ וּמִקֵּדְשִׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'" (ויקרא כו, ב).

כתב ב"משך חכמה" שנתגלה לו בחלום שפסוק זה בא ללמד שאע"ג דקיימא לן במלאכת שבת שְׁשִׁנִּים שעשאוהו פטורים, ואם כן יש מקום לומר שִׁיבְנָה בית המקדש אף בשבת ע"י שְׁנִים שיעשוהו, לזה אמר הפסוק "את שבתותי תשמורו" לשון

רבים, להגיד שאף על ידי רבים לא יבנה המקדש, כי הגם שהוא פטור מכרת וקרבן מ"מ איסור יש בדבר מן התורה.

(משחת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו" (ויקרא כו, ג).

פירש רש"י, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר "ואת מצותי תשמרו" הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים "אם בחקתי תלכו" שתהיו עמלים בתורה, ע"כ, והוא מהתורה כהגם (בחקתי א, א) "אם בחוקותי תלכו", מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכו', ע"ש.

וצריך ביאור דהא כתיב כבר בקרא "ואת מצותי תשמרו" וזה כולל כל המצוות ובכללן לימוד התורה שהיא ג"כ מן המצוות, ואי נימא ד"בחקתי תלכו" בא להוסיף ולפרש מצוה מסוימת מנלן דהכוונה דוקא ללימוד התורה, אולי הכוונה לשבת או תפילין וכדו'.

וצ"ל דכיון דכל המצוות נכללו בסיפא דקרא, מוכח דרישא דקרא לא איירי בסתם מצוה אלא במצוה המביאה לידי כל המצוות, ובלעדיה לא יתכן כלל קיום המצוות, דצריכים לידע הדינים לפרטיהם ודקדוקיהם כדי לדעת איך הוא קיום המצוות, כמו שאמרו חז"ל 'לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא', שאי אפשר שיהיה קיום ודקדוק במצוות בלי לימוד התורה.

אמנם יש לדקדק שלא אמרו כאן סתם שתהיו לומדים בתורה, אלא 'שתהיו עמלים בתורה', הוי אומר שכדי להגיע לקיום המצוות כראוי [דלזה נכתב כאן ענין לימוד התורה וכו"ל] צריכים דוקא לימוד התורה בעמל.

והנה מצינו שביקש דוד המלך ע"ה מהקב"ה שיהיה נחשב העוסק בתהלים כאילו עוסק בנגעים ואהלות, וכתב ב"נפש החיים" (שער ד פרק ב) 'דמי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו'. אמנם אפילו נימא שהסכים הקב"ה עמו בזה, הדבר ברור שיש הבדל אפילו בלימוד נגעים ואהלות עצמן בין מי שרק קורא את המשניות דנגעים ואהלות מקופיא ובין מי שמבין ומעמיק בזה בעומק הדברים, שלימוד בעמל זו הדרגה הגבוהה ביותר של הלימוד. אף שכל לימוד התורה הוא דבר חשוב ויש עליו שכר, אמנם מה שמשנה את האדם ומרוממו אינו בזה שיושב ע"י הגמ' וקורא, אלא רק ע"י עמל גדול ויגיעה בתורה אפשר להגיע לדרגות גבוהות, וכן האריז"ל אמר על עצמו שכל הדרגות אליהם זכה בא לו עבור רוב היגיעה העצומה שיגע בתורה, ומה שלא היה מבין היה צם כמה וכמה תעניות עד שהאירו עיניו משמים.

אין לנו כלל השגה מי היה האר"י הקדוש, הגר"ח מוולאז'ין בהקדמה לספרא דצניעותא כתב שבכל פעם שהוא דיבר עם הגר"א והזכיר השם של האר"י הקדוש נודעזע כל גופו של הגר"א, וכל זה הגיע ע"י העמל בתורה. וכן היגיעה של הגר"א היתה נוראה, אף שהיתה לו גאונות מופלאה ומוח כביר, היה עמל בכל כוחו בכל דבר שלמד, וכמ"ש בהקדמת הגר"ח מוולאז'ין לביאור הגר"א לספרא דצניעותא וז"ל 'וכמה

יגיעות יגע זה האדם הגדול בענקים לא יאומן כי יסופר עד שהוציא כל ענין לאור ברור לאמיתו מוצאיו ומובאיו, אף כי היו ידיו רב לו ברוחב שכלו ועומק בינתו המלאה לה דעת מכמה דורות שלפניו, עכ"ז לא היה סמוך לבו הטהור בזה עד אשר שקלו במאזני שכלו שכל הקודש כמה מאות פעמים וביגיעה נוראה, ולא אכל ולא שתה כמה ימים ולילות, ותדד שנתו מעיניו עד כי חשך משחור תארו, ונתן נפשו עליו עד אשר האיר ה' עיניו לבוא עד קצה תבונתו, וכרגע קרן עור פניו הטהור מחדווחא ונהירו דאורייתא, ע"כ. ופעם אחת בעת שהגר"ח מוולאז'ין שהה בוילנא בעש"ק ופנה ללכת לבית המרחץ לכבוד שבח הבהילוהו לבוא אל בית הגר"א, ומשהגיע אל הגר"א ראה את הגר"א והנה פניו מושחרים ומגבת ספוגה לחה עוטפת את ראשו, וכולו מתקשה בהבנת ענין מהזוה"ק, ואמר להגר"ח נדבר בינינו על הענין ואולי כן נבוא אל ביאורו, א"ל הגר"ח וכי מה אוכל להוסיף לכם, א"ל הגר"א אעפ"כ טובים השנים מן האחד, ודיברו ביניהם ובזמן קצר אכן יצא מביניהם פשט נכון בזוה"ק שהניח את דעתו של הגר"א. מיד כשנתיישב הענין יצא הגר"א מהחדר וביקש דבר מה לאכול, ושאל הגר"ח לפשר הענין, ואמרו לו בני ביתו של הגר"א שכבר כמה ימים שלא בא אוכל ומשקים לפיו ומתעמק ביגיעה עצומה להבין הפשט, ועתה שזכה לבוא אל יישוב דברי הזוה"ק הרשה לעצמו לטעום מעט. זה היה הדרך לעמול בתורה, והיום האם לפעמים משהו אינו אוכל בגלל קושיא שיש לו, לא מדברים על צום, האם קורה שנמנעים מארוחה אחת בזמן שיש קושיא בסוגיא.

וע"י בהקדמת הגר"ח (ספ) שכתב 'שגורה היה בפיו הקדוש אשר להבין דברי הזוה"ק והתיקונים לאמיתתם בלתי אפשר בעולם אם לא אחר גודל היגיעה על כל ענין ומאמר כמה שבועות. [והנה אם בנגלה גם בלא עמל אפשר לפעמים להכין עכ"פ פשטם של דברים, אבל בנסתר לא יתכן כלל להבין בלי עמל, וכמ"ש הגר"ח שאי אפשר להבין מאמר בזוהר ובתיקונים בלי עמל זמן רב על כל מאמר, ולא יאומן שהיום נערים וילדים לומדים זוהר, אנשים נולדים כמקובלים ומבינים מיד מאמרי הזוהר והתיקונים, ואכשר דרא' שכבר יש אף חוגים לנשים בספר הזוהר רח"ל. סיפר לי אחד שנסע בדרכים וראה יהודי אחד מוציא מכיסו ספר קטן וזה היה ספר הזוהר, ואמר לו שטוב שיש ספר זוהר קטן שע"י זה יכול ללמוד זוהר גם בדרכים. וראיתי מודעה ברחוב שיש הרצאות לרבים בעניני קבלה וכל הרוצה יבוא וייכנס, והרי ידוע שצריך טוהר הנפש כדי להבין סודות התורה, ואיך אפשר לעשות הרצאות בענין זה לרבים, ואף בנגלה צריך טהרת הנפש כדי להבין עאכו"כ בנסתר, ואפילו בעיתונים מפרסמים עניני קבלה ואלוקות. פעם משהו אמר למרן ז"ל שלסבא שלו בא מגיד מן השמים, אמר לו מרן ז"ל איך אתה יודע זאת, הלא יכולים להיות ב' דרכים, או שהמגיד סיפר לך שהוא היה אצל סבא שלך, ועל מגיד כזה אני מוחל, או שסבא שלך סיפר לך שהיה אצלו מגיד, אולם זה אי אפשר, שאדם שהוא בדרגה שמגיע אליו מגיד הוא בודאי אדם שאינו מספר על כך לאחרים, וכן הוא בקבלה דמי שידוע אינו מספר לאחרים על ידיעותיו].

ועוד כתב שם הגר"ח 'והעולה על כולם הן הן גבורותיו ונוראותיו, כי לא הראה את נפשו טוב רק בעמלו אשר עמל בחכמה ובדעת ובכשרון, ואחר רב יגיעותיו וכאשר חסו עליו מן השמים ונתגלו לו מעיינות החכמה רזין דרזין וסתרין דסתרין זו היה אצלו מתת אלקים, וזולת זה לא רצה בהם, אף כי רצו למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר רזין וסתרין עליוני עליוני ע"י מגידים מארי דרזין ושרי התורה, לא נשא עיניו לזה, עמו היתה וריחקה, כי שמעתי מפיו הקדוש שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמים בשאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא בלא שום עמל, ולא הטה אזנו אליהם כלל, ואחד מן המגידים הפציר בו מאוד עם כל זה לא הביט אל מראהו הגדול, וענה ואמר לו איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו ית"ש ע"י שום אמצעי כלל וכלל, רק עיני נשואות לו ית"ש מה שרוצה לגלות לי וליתן חלקי בתורתו ית"ש בעמלי אשר עמלתי בכל כוחי, הוא ית"ש יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה שיתן לי לב מבין וכליותי יעשו כשתי מעיינות, ואדע כי מצאתי חן בעיניו, ואיני רוצה אלא ממה שבתון פיו, וההשגות ע"י המלאכים המגידים ושרי התורה אשר לא עמלתי ולא חכמתי אין לי בהם חפץ וכו'. ובדידי הוי עובדא ששלח רבינו אותי אצל אחי הקטן וגדול ממני בכל מילי דמיטב, חסידא קדישא, הגאון מוהר"ש זלמן זללה"ה לאמר לו בציווי משמו שלא יקבל שום מלאך מגיד אשר יבוא אצלו כי בזמן לא כביר יבוא אליו מלאך מגיד וכו' ע"כ. הרי שמיאן הגר"א בכל דבר תורה שלא בא ע"י עמל ויגיעה, שכן המדרגה העליונה של לימוד התורה היא רק ע"י עמל ויגיעה.

והנה בדורות הללו שאין לנו נבואה מה שמחזיק את היהודים הוא רק לימוד המורה. וכבר ביאר הגר"ח ז"ל מה שנאמר בסוף מלאכי (ג, כב) "זָכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֶרֶב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִים" וגו'. דהנה חגי זכריה ומלאכי היו הנביאים האחרונים ולאחריהם נפסקה הנבואה, ולפיכך מזהירים "זכרו תורת משה עבדי", דקודם לכן היו ב' דברים שעל ידם היה עם ישראל מתקיים, הנבואה והתורה, אבל עתה פסקה הנבואה והדבר היחיד המחזיק את עם ישראל הוא התורה. נואח"כ אמר "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא" שעל ידו תתחדש הנבואה עכ"ד. ולימוד התורה המקיים את עם ישראל הוא רק לימוד התורה בעמל ובהבנה, ובעינינו ראינו את יהדות המזרח ספרד ותימן עירק וכוורדיסטן וכו' שהיו כולם יראים ושלמים בעלי אמונה גדולה, היו מתענים בה"ב ושובבי"ם, ותמיד נכנסו בערבים לבית הכנסת לומר תהלים או משניות וזוהר, אמנם מחמת שלא היו להם ישיבות ולא היה נפוץ אצלם לימוד התורה בעמל ובעיון הצליחו הציונים לעשות אצלם חורבן גמור כפי שרואים היום, שרק לימוד המורה בעמל ובעיון הוא זה שמחזיק את עם ישראל בגלותו. ובכל הדורות היו שלוחים משמים שנשלחו לחזק את לימוד התורה בעמל ובעיון ועי"ז לשמור ולקיים את עם ישראל, זה מה שעשה משה רבינו ע"ה, וזה מה שעשה רשב"י, ולאחריהם הרמב"ן, האר"י הקדוש, הגר"א, ובדורותינו נשלח הגר"ח מוולאז'ין לייסד את ענין הישיבות ולהפיץ עי"ז את

התורה, וייסוד ישיבת וולאז'ין והישיבות שבעקבותיה הביאו לכך שלא תשתכח תורה מישראל, ולא יבוא חורבן והרס על עם ישראל. גם בדורות האחרונים נשלחו שליחים מן השמים לכל מיני מקומות להקים שם עולה של תורה, ולהציל עי"ז את עם ישראל שם מדרת שחת. מתחילה היה מרכז התורה רק בפולין, ובשאר מדינות אירופה אנגליה צרפת וגרמניה היתה שממה, ואח"כ הגיעו לשם יחידים שהקימו שם עולה של תורה ע"י שהקימו שם ישיבות, ובזה הקימו שם את עם ישראל עד שהיום ב"ה בכל המקומות יש בני תורה, וכן בארץ ישראל היו הישוב הישן ששמרו על קיום עם ישראל בירושלים, ואח"כ באו יחידים והקימו ישיבות חבורן וסלבודקא ועוד, כך הביאו להקמת התורה בשאר מקומות בארץ ישראל.

אצל כל גדולי ישראל ראו את העמל והיגיעה הגדולה בתורה, התמדתו של הנצי"ב בתורה היתה באופן מבהיל, הוא היה עמל ולומד יומם ולילה, וכשלא היה יכול להתגבר על השניה שתקפתו היה לומד בעמידה עד כי לא יכל ואח"כ היו מוצאים אותו כשנפל לארץ ונרדם. פעם דיבר הגר"ח ז"ל בלימוד עם הנצי"ב עד שעה מאוחרת בלילה ונשאר בקושי באיזה ענין, השעה היתה בערך שלש בלילה ונפרדו זה מזה וחזר הגר"ח לביתו ושכב לישון, כעבור זמן לא רב נשמעו דפיקות כדלת ביתו של הגר"ח ז"ל, וזה היה שליח שבא לקראו שיבוא אל הנצי"ב. הגר"ח ז"ל נבהל ולא ידע מה אירע, הרי זה עתה היה אצל הנצי"ב בביתו ונפרד ממנו ולמה קרא לו עתה, הלך הגר"ח אצל הנצי"ב וכשבא לשם פנה אליו הנצי"ב ואמר לו שיש לו תירוץ על מה שנתקשו בזה, אמר הגר"ח שימתין כמה רגעים עד שיכרך ברכת התורה, והתפלא על כך הנצי"ב האם אתה עדיין לפני ברכת התורה, היה זה בערך חמש וחצי, שהנצי"ב כנראה ישן שעה וקם ונתיישב לעיין בדבר, וכשעלה בידו תירוץ קרא להגר"ח והתפלא שעדיין הוא ישן.

ומהגר"ר שמחה זעליג ז"ל שמענו על היגיעה הגדולה שהיה לרוגוטשובער, שהיה עילוי עצום ובהגיע לגיל בר מצוה הביאו אביו ללמוד אצל הבית הלוי, ושאלו הבית הלוי היכן אוכל לבחון אותך ואמר לו בחצי ש"ס, ושאלו הבית הלוי באיזה חצי וענה לו באיזה שתבחר, הוי אומר שבגיל שלוש עשרה כבר שלט בש"ס, ולמד אצל הבית הלוי במשך שנה (יש אומרים שלמד שם בחברותא עם הגר"ח ז"ל), אבל לא הונחה דעתו של הרוגוטשובער בדרך לימוד זו, ונסע ללמוד בבריסק אצל המהרי"ל דיסקין ז"ל. ר' שמחה זעליג למד אז ג"כ אצל המהרי"ל דיסקין, וסיפר שהתמדתו של הרוגוטשובער היתה נוראה, שלא היה הולך לישון כל הלילה אלא לומד עד שמעיר השחר ובדרך כלל היה אז נופל ונרדם על השולחן, וכיון שהיה אז קור גדול היה מגיע המהרי"ל דיסקין לכסות אותו בשמיכה כדי שלא יצטנן, וזהו כשהיה בן י"ד שנים בלבד. ולהגר"ר שמחה זעליג ז"ל עצמו היתה יגיעה עצומה לאחר שנעשה בית הלוי רב בבריסק באו בעלי בתים להתלונן בפני הבית הלוי עלכם שלר' בערל נובהרדוק' (כך כינו את אביו של רש"י) יש בן משונה, שבכל יום כשאנו מגיעים להתפלל תפילת שחרית אנו מוציאים אותו ישן (שפעם לא היה ריבוי מנינים כמו היום אלא היו ב' מנינים לשחרית). ומה היה באמת, ר' שמחה זעליג היה

לומד בבת המדרש יומם ולילה ולא מצא זמן מתאים יותר לישון קמעה אלא בעת תפילת שחרית של המנין הב' (לאחר שהתפלל במנין הראשון), כיון שאז בלא"ה היה רעש בבית הכנסת ולא היה יכול ללמוד, ועל כן בחר באותו זמן מכל המעל"ע לנוח ולישון מעט, והבעלי בתים לא ידעו מכל זה רק ידעו שכשבאים להתפלל במנין השני בקביעות מוצאים אותו ישן. כל גדולי ישראל התייגעו בתורה שנים ע"ג שנים עד שזכו לגדלותם, הג"ר יצחק אלחנן ז"ל, המהרי"ל דיסקין ז"ל, הגר"ח ז"ל, כל אלו עמלו שנים על הבנת התורה והשגתה אף שהיו להם ראשים טובים וחריפים בהרבה משלנו, לא תמונות בעיתונים היה איכפת להם רק הבנת התורה, וזה הדבר שהכי קשה להשיג ורק ע"י יגיעה רבה מגיעים לזה.

באחד הלילות חזר הגר"ח ז"ל מבית המדרש לביתו בשעת מאוחרת, ובדרך הליכתו התחיל לרדת גשם חזק, וכשהתקרב הגר"ח לביתו ראה מבעד החלון שאביו הבית הלוי מסתובב בחדר שקוע בלימודו. הגר"ח לא רצה להפריעו באמצע לימודו ונשאר כך בחוץ בגשם השוטף, לאחר זמן הבחין הבית הלוי מהחלון שבנו עומד בחוץ וקראו להיכנס הביתה, הגר"ח היה רטוב כולו ונטפו ממנו מים ואולם הבית הלוי לא השגיח כלל בזה, והתחיל מיד לומר לו הענין שהוא עסוק בו ומה שנתחדש לו אז, ואח"כ שאל את הגר"ח מה נתחדש לך היום וגם הוא אמר לו את חידושו, כך דיברו בערך חצי שעה, ורק לאחר שסיימו שם לב הבית הלוי שבנו רטוב כולו ושלח אותו מיד להחליף את בגדיו והתייבש. [הגר"ח ז"ל סיפר סיפור זה על גדלותו של אביו, והנה לכאורה יש כאן גם סיפור על הגר"ח עצמו שנשאר בחוץ זמן רב בגשם כדי לא להפריע לאביו, וגם שהמשיך לדבר בלימוד כשהוא רטוב וקפוא, אבל הדבר ברור שאם הגר"ח ז"ל היה מרגיש שיש כאן סיפור על עצמו לא היה מספר זאת, ועל כרחך לומר שהגר"ח ז"ל כלל לא ראה בזה גדלות ופשוט מאוד בעיניו שמצד כיבוד אב צריך לעמוד בחוץ בגשם ולא להיכנס ולהפריע לאביו, וגם להמשיך לדבר בלימוד עם אביו לאחר מכן, ורק לפי המושגים שלנו זה נחשב למעשה גדולות]. כך היה דרכם שהיו שקועים בכל ראשם בתוך הלימוד, זה מה שהיה חשוב אצלם באמת וחוץ מזה לא היה איכפת להם כלום, והיום בשביל עשרה שקלים שירוויחו סוגרים בני תורה את הגמרא.

מרן ז"ל בבחירותיו לא היה הולך לישון עד שנפל מרוב עייפות, וגם אז לא הניח לו הגר"ח ז"ל לישון הרבה אלא היה מעורר אותו לאחר שעה או שעתיים ושואל אותו שאלות עמוקות בסוגיות שעסק בהן, והיה צריך לענות עליהם באופן מלא. וכן כשאני הייתי בא אל מרן ז"ל היה מדבר עמי בסוגיות שהוא עסק בהן, ולא תמיד הייתי בתוך הענינים שהוא עסק בהם, אבל לא הועיל, לי ההתנצלות, ופעם שאלני מרן ז"ל איזה דבר בסומא דטומאה רצוצה, ואמרתי שאני צריך לעיין בפנים כי לא הייתי בקי בפרטי הסוגיא, ואמר לי מרן ז"ל אס כן אין לי מה לדבר עמך איך יתכן לא לדעת, צריכים לדעת כל הענינים, וכמה ימים היה מרן ז"ל מרוגז ולא דיבר איתי כלל.

מרן ז"ל סיפר שהיה במינסק כשנולד לו בנו הראשון, וקבעו זמן לברית בבוקר, וסמוך לברית הלך מרן ז"ל להחליף בגדיו ולרחוץ מעט לכבוד הברית. כשהיה באמצע רחיצת פניו וידיו

קרא לו הגר"ח ז"ל, ומרן ז"ל הלך מיד עם כל הסבון שעליו ובלי מלבוש עליון, והגר"ח ז"ל התחיל לדבר עמו בלימוד, וכבר התחילו אנשים להגיע למקום להשתתף בברית ומרן ז"ל עומד שם מלא סבון ומים ולא לבוש כדבעי ושומע את דברי התורה של הגר"ח ז"ל, והגר"ח המשיך לדבר עמו בלימוד עד שבא הסבא הג"ר רפאל מוולאז'ין (שהיה הסנדק), ואמר לגר"ח שיתן למרן ז"ל ללכת שיוכל לגמור הכנתו ולבישתו לכבוד הברית, ורק אז הלך מרן ז"ל.

רק ע"י עמל של עשר או חמש עשרה שנה ששקועים רק בלימוד ומתייגעים להבין עוד סוגיא ועוד סוגיא אז אפשר להגיע למשהו. פעם היו בישיבות בני עלייה מופלגים בעמל התורה, וכולם ראו איך שהם מתעלים וגדלים בתורה, זכורני מהישיבה בבריסק לכל הפחות עשר בני עלייה שלא היה להם בעולמם אלא תורה ואם היו חיים עמנו היו בודאי מגדולי הדור. בדורות שלפנינו, לא לפני מאות שנים, היה כל ת"ח בקי ברוב ש"ס ובלא זה לא היה כלל מה להתעסק עמו בלימוד, ורבים ידעו את הש"ס על בוריו, ועכ"פ בסדרי נשים נזיקין ידעו היטב עומק הסוגיות, בתקופת בחרותי היו בחורים רבים שידעו היטב סדרי נשים נזיקין בבירור כל הגמ' רש"י ותוס' עם הרעק"א והקצות והנתיבות, אני אישית הכרתי הרבה בחורים כאלו, והיום כבר לא רואים אף כי אין שאיפה מספקת. צריך שחיה לכל אחד שאיפה לגדלות, שאיפה לדעת ש"ס, ולכל הפתוח לשאוף לדעת שני סדרי ש"ס היטב עם כל הרש"י ותוס' ופסקי הרמב"ם שבהם על בוריים.

(שיעורי הגרמ"ד הלוי סולובייצ'יק)

"אם בַּחֲקֵתִי תִלְכּוּ" (ויקרא כו, ג).

רבי חיים מוולאז'ין ישב ולמד בגמ' דפוס ווילנא, עם מגורה גדולה בחדר חם וצנצנת תה אצלו, ושאל אותו סוחר אחד, הלא עבודתנינו הוא עולם הבא ואני רואה אצלכם רק עולם הזה...

השיב לו הגאון, אנוכי עובד עבור עולם הבא – יש לי גם כן עולם הזה, אבל אתה על מה שאתה עובד – אין לך, וכל שכן על מה שאין אתה עובד דהיינו עולם הבא...

(בית יצחק' לר' שמעון יצחק הלוי פינקעלשטיין)

"אם בַּחֲקֵתִי תִלְכּוּ" (ויקרא כו, ג).

שמעתי מפיו הק' זצ"ל פעם אחת שאמר, שכל הדחקות והצרות שיש לישראל בכל העולם רח"ל – הוא הכל בשביל שלומדים הגמרא כאדם שרוצה לישן [שלופעדיק], ואם היה העולם מצייתי לו ולמדו הגמ' עם חיות, היה הוא ערב בדבר שלא יחסר לשום ישראל פרנסה.

(אביר הרועים, - תולדות האבני נזר, ח"א אות קי"ג)

"אם בַּחֲקֵתִי תִלְכּוּ" (ויקרא כו, ג).

דרש רבי איסר זלמן מלצר: שלמה המלך ע"ה אמר במשלי (ב, ד-ה) **"אם תִּבְקֹשׁ שְׁנָה כִּכְסֶּף וְכַמְטָמוֹנִים תִּחְפֹּשְׁנָה, אֲזַ תִּבְיִן**

יִרְאֵת ה' וְדַעַת אֱלֹהִים תִּמְצָא". והנה חפוש מטמון לא יתכן כי אם אחר ידיעה ברורה כי בזה המקום נמצא מטמון, וחפוש כזה נעשה בזריזות עצומה, ובכל זאת יתכן כי אחר חפוש גדול ועצום – ייעף וילאה, ויבוא לידי יאוש. אבל כסף, כל איש ואיש הנאלץ להמציא טרף לביתו מוכרח לשלוח במסחר ידו להרויח כסף די מחיתו ולא ייעף ולא ייגע, לא יבוא לעולם לידי יאוש, ועד אחרית ימיו יעמול האדם.

וזהו "אם תבקשנה ככסף" בלא לאות ובלא יאוש, "וכמטמונים תחפשנה" בזריזות עצומה ובכל כוחותיך, "אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא!"

(קובץ 'גדיל תורה' – סלוצק ח"א, כ"א כסלו תרס"ט)

"אם בַּחֲקֹתַי תֵּלְכוּ" (ויקרא כו, ג).
"שתהיו עמלים בתורה" (רש"י).

הנה רבי אלחנן וסרמן הי"ד היה אומר על הגמ' בסנהדרין (צט, ב) שאפיקורס הוא שחושב שתלמיד חכם לדידהו שנו, שאמר שכן הוי בזמן חז"ל, אך בימינו האפיקורסים חושבים שאף לדידהו לא אהנו.

ובאמת שכן היה בימיו של ר' אלחנן, אבל בימינו אף החכמים בעצמם צריכים להשריש בתוכם הכרת חשיבותה שמה שהם לומדים מועיל, ולא רק לעצמם אלא אף לכל העולם.

וכך צריך כל אדם להשריש לעצמו דבלימודו מקיים את עצמו ואת כל העולם.

(רבי יצחק הוטנר)

"אם בַּחֲקֹתַי תֵּלְכוּ" (ויקרא כו, ג).

דברים נפלאים דרש רבי חיים שמואלביץ בשיבת מיר [מפי אדם נאמן שמעתי שנכח שם]:

'קנאי אחד' בא להגר"ח עם תרעומות על בני הישיבה, שבין הסדרים קוראים קצת החדשות בעיתון.

ובא הגר"ח לישיבה וסיפר סיפור נפלא מאד שהיה בראדן, כשהיו הרבה בחורי הישיבה ישנים בביהכ"נ, ובאו הבעה"ב בטענה שכשהם מגיעים להתפלל מוקדם, והבחורים עדיין ישנים, יש שם ריח רע כמו שמצוי לפעמים אצל אנשים בתוך השינה, וזה מפריע להם להתפילה.

ענה להם החפץ חיים: 'זייער ריח רע איז בעסער ווי אייערע דאווענען', הריח רע שלהם יותר טוב מהתפילה שלכם. משום שזה בא מגוף שעמל בתורה, הרי גופו מתקדשת בקדושת התורה.

ואמר ר' חיים, האב איך אים גיזאגט, אזוי אויך איז זייער קוקן אין בלאט בעסער ווי אייערע יראת שמים. הם עמלים בתורה בכל הכוחות, וכדי להרגע מסתכלים קצת בחדשות, הרי זה טוב מיראת שמים שלכם!

(באורך נראה אור' (ראטקין) עמ' קצ"ב)

"אם בַּחֲקֹתַי תֵּלְכוּ" (ויקרא כו, ג).

נראה לבאר הסמיכות פרשה דלעיל לכאן, דאיתא במדרש דאמרה תורה לפני הקב"ה אם ישראל באין לארץ זה פונה לזיתו וזה לכרמו תורה מה תהא עליה, אמר הקב"ה הנה נתתי

להם יום השבת יום מנוחה ויוכלו לעסוק בתורה, וזה שרמז לעיל בפרשת בשלח "עד מתי מאנתם לשמור מצותי ותורותי ראו כי ה' נתן לכם את יום השבת". ובזה יש להבין דברי מהרש"ל בביצה דף ט"ז דקאמר בגמ' דכל המצות נתן הקב"ה לישראל בפרהסיא חוץ משבת שנאמר "ביני ובין בני ישראל" ופריך אי הכי לא לענשו עכו"ם עלה ופירש מהרש"ל דהקושיא לא לענשו אכל התורה דיוכלו לומר אלמלא נתת לנו יום המנוחה היינו מקבלים גם התורה ולכאורה צריך ביאור. ולפי המובא לעיל בפ' קדושים בשם סידורו של שבת יתכן. ולפי הנ"ל נמי ניחא מאחר דטרודים כל המי השבוע בעבודה ועיקר הלימוד בשבת היה להם ג"כ ליתן יום השבת. מכל הלין נשמע דיום השבת מסוגל ללמוד ומכל שכן מי שמקדש עצמו בקדושה יתירה ביום השבת קדושה זו שורה עליו כל ששת ימי המעשה ויוכל לקיים תורה ומצות. "ומקדשי תיראו" פי' לעיל בשם הזוהר א"ת" מקדשי רק וממקדשי הם הת"ח ואיתא במדרש במצות קימה והידור לת"ח גורם ליראת ה' ועל זה נאמר "והדרת פני זקן ויראת מאלקיך". והשתא ניחא הסמיכות אם שבתותי תשמורו וממקדשי תיראו אז בחוקותי תלכו כנ"ל.

(קרוב העני - רבי יעקב קטינא)

"אם בַּחֲקֹתַי תֵּלְכוּ וכו' וְנִתְּנִי גִשְׁמִיכֶם וכו'" (ויקרא כו, ג-ה).
 מקשים הא שכן מצוה בהאי עלמא ליכא.

וי"ל דהנה כתיב "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחסים כף נגד בני אדם" (תהלים לא, כ), ויש לפרש דהנה המפרשים אמרו הטעם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא משום דהמצוה היא דבר רוחני וזה העולם הוא גשמי, וא"כ אפשר לומר דכל זה הוא דוקא במי שמקיים המצוה ברוחניות דהיינו בכוונה הראויה, אבל מי שמקיים המצוה רק בגשמיות דהיינו כמצות אנשים מלומדה, אף כי נגד בני אדם אין חילוק כי זה מניח תפילין כמו זה, עכ"פ ברוחניות המצוה הם רחוקים, ולאיש כזה יוכל להיות שמשלמים לו השכר בעוה"ז, וזהו שכתוב "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך" הם המקיימין המצות ברוחניות להם אינם ומשלמים בעוה"ז, אבל "פעלת בעוה"ז לחוסים כן נגד בני אדם", היינו לאותם שאינם מקיימין המצות רק נגד בני אדם כנ"ל. ובשם הרמב"ם הובא חילוק אחר דמה שאין משלמין בעוה"ז היינו דוקא לעובד מיראה אבל לעובד מאהבה משלמין. ואיתא בס' הישר לר"ת החילוק בין עובד מאהבה לעובד מיראה שהעובד מאהבה לא ינוח ולא ישקוט מלרדוף אחר מצות תמיד כדמצינו גבי משה רבינו ע"ה דביקש "אֶעֱבְרָה נָא" (דברים ג, כה) ופריך וכי לאכול מפריה היה צריך, ומתרץ שלא היה מתאוה רק לקיים המצות שבארץ ישראל, אבל העובד מיראה אינו עושה רק מה שמחויב.

והשתא ניחא דאמר "אם בחוקותי תלכו" ולא אמר 'חוקותי תעשו' או 'תשמרו' לפי שכאן מיירי בעובד מאהבה שהולך תמיד אחר מצות ושפיר קאמר "ונתתי גשמיכם" דבזה איכא שכר מצוה גם בעוה"ז דהיינו אוכל פירות בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב.

(קרוב העני - רבי יעקב קטינא)

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם (ויקרא כו, ד).

אמר "גשמיכם בעתם" ולא אמר "ונתתי לכם גשמים", להורות שהגשמים הם שלנו, וזה היה תפארת עוזנו כשקבלו אותנו האומות, לפי שהיינו יודעים להביא המים בעתם, ובוה אומרים "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ו). וכבר קרה כזה כי במלכות ארגון בזמן עצירה השליכו היהודים כולם מחוץ לעיר וסגרו השערים בעדם עד שיביאו המים. ודרש הרב נ' חסדאי קרשק"ש זצ"ל, וכה אמר בתחילת דבריו: "לנו המים" (בראשית כו, כ), והשי"ת פקד את עמו ונתן להם מים, וכאלה רבות.

ואח"כ בעונותינו היינו צועקים וצווחים בערבוביא ולית מאן דישיגח בן, לפי שנתקיים בנו ובהם בעונותינו "ושכבתי את גאון עזכם" (ויקרא כו, יט), כי זהו עוזנו ותפארתנו להוריד גשמים בעתם בתפלתנו. (צרוך המור - רבי אברהם טבע [זקנו של הב"ר])

וְאֶכְלֶתֶם לֶחֶמְכֶם לְשִׁבְעָה (ויקרא כו, ה).

ורש"י כתב 'אוכל קמעה ומתברך במעיו', והיינו דזהו עיקר הברכה, כי אע"פ שיהיה הרבה גשמים לא יהא צריך להתעסק הרבה בזה, אלא אוכל קמעה ומתברך במעיו!

(רבי יוסף דוב הלוי סאלאוויצק ראש ישיבת בריסק)

וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאִין מַחֲרִיד (ויקרא כו, ו).

כפשרצה המחלוקת הגדולה בין בית צאנו לרוזין, ויתגעש ותרעש הארץ, וכל אחד מהצדדים אמר על הצדיקים הקודמים שבדאי היה מצדד כמוהו, התבטא בעל ה'בית יצחק' ואמר בחכמתו:

מעכשיו אני מבין סמיכות הפסוק "ונתתי שלום בארץ" – ושכבתם ואין מחריד", שאם אין מחלוקת, לאחר מיתה אתם יכולים לשכוב בטח בקרבכם, אבל אם יש מחלוקת, אפילו לאחר מיתה אין לכם מנוחה לרגע...

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה

(ויקרא כו, יד).

פירש רש"י, 'להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים'. ויש להבין אין נלמד מזאת דהכוונה על לימוד מדרש חכמים.

והאיר ה' את עיני, דהנה הגאון החסיד ר' זלמן בשו"ע שלו הל' ת"ת הביא ראיה מוכרחת דהמצות עשה של "ולמדתם אותם [אתם] את בניכם" הוא גם על תורה שבעל פה, שהרי בברכות (יג, ב) איתא 'אגמירו בניכו תורה כי היכי דלגרסי בהו', ואי נימא דקאי רק על תורה שבכתב אם כן איך יקיים "בלכתך בדרך", הא קיימא לן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לומר בעל פה, ואיך ישא ספר עמו בדרך ובפרט שהספרים שלהם היו בגלילה, ובע"כ על תורה שבעל פה קאי, והוא ראיה מוכרחת.

ולפי דבריו ניחא מאוד שיליף מהא ד"ואם בחוקותי תלכו" היינו שעמלים בתורה שבעל פה, שעל ידי זה מקיים שתלמדו בלכתך בדרך, שכאשר הוא מעיין ומייגע את עצמו בתורה

שבעל פה אז גם כאשר ילך בדרך – הרעיון שלו להבין תורה שבעל פה, ואינו נפסק ממנו.

(שו"ת 'שערי ציון' ח"א סימן כ"ז ענף ג' אות ב', לרבי בן ציון אב"ד בילסק)

וְלִהְפָּרְכֶם אֶת בְּרִיתִי (ויקרא כו, טו).

'הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן, לא למד ... כופר במצות כופר בעיקר' (רש"י).

שמעתי מכבר בילדותי מהרב המגיד דקעלעם ז"ל: כתוב בתהלים (יד, א) "אמר נבל בלבבו אין אלהים השחיתו התעייבו עלילה אין עשה טוב", והוא תמוה, אם הוא כופר מה מוסיף שאינו עושה טוב, זה כמו לזלזל ברוצח לומר עליו הגנות שאינו נותן צדקה... אלא שהפסוק מבאר, איך האדם הזה הגיע למטה מטה כל כך, ואמר שאין זאת משום דכן העלה בשכלו העמוק על ידי חקירה ופילוספיה היונית, אלא פשוט משום "השחיתו" – שהיה מושחת בקרבו, וזאת על ידי שקודם היה במדריגת "התעייבו עלילה", וכי תאמר איך הגיע לזה – "אין עושה טוב" – ואין טוב אלא תורה, מזה הגיע לכל הגרוע וכל מקור מושחת, הכל ממקור אחד יהלכו, על עזבם מקור מים חיים תורת אמת!

(נצחיות הנפש' לר' משה מנחם מענדל קאזלאווסקי מ"צ בוילנא ווילנא תרפ"ד)

וְלִהְפָּרְכֶם אֶת בְּרִיתִי (ויקרא כו, טו).

'הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית, ואלו הן: לא למד, ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות כופר בעיקר' (רש"י).

ויש להפליא, איך אפשר לומר כן, הרי חזינן הרבה אנשים פשוטים שאינם יודעים מתורה שבעל פה ואף על פי כן המה יראים ושלמים ושומרים המצות, ואם כן הנסיון יכחיש זאת. אך הנה אונקלוס תרגם "ואם לא תשמעון" – ואם לא תקבלון, והכוונה על פי דברי הרמב"ן עה"פ "אָרור אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים כו, כו), שהקלות נאמרו על הכופר בהם, אך אם עבר עליהם מתוך תיאכון או עצלות אינו בחרם הזה, אשר לא יעשה לא נאמר אלא אשר לא יקים.

ומעתה מיושב, שאנשים הפשוטים שאינם לומדים תורה שבעל פה המה מדור הישן שמאמינים בכל התורה אך מפני טרדתם אינם לומדין או לפעמים מחמת עצלות, ואף שזה עול גדול והחויב על כל איש מישראל ללמוד כמבואר ברמב"ם (פרק א' מהלכות ת"ת הלכה ט-ט), מכל מקום אינו בכלל זה.

(שו"ת 'שערי ציון' ח"א סימן כ"ז ענף ג' אות ג' לרבי בן ציון אב"ד בילסק)

וְאִם בָּזֹאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקִרְי (ויקרא כו, כז).

כתב הט"ז: בכל המצות לא יעשה אותם ועוסק בדבר אחר, כי זה הוא מורה על עשייתו המצוה בלי כונה אלא דרך עראי ומקרה, וזה נכלל במאמר תורתנו "ואם תלכו עמי בקרי", שפי' אף שתלכו עמי דהיינו עשיית המצוה, מכל מקום היא בדרך מקרה ועראי. נראה לי שבכלל איסור זה יש גם כן שלא לעסוק בתורה באותה שעה כי זה גורם גם כן על ברכת ה'

שהיא על צד המקרה והזדמן, ואפילו עוסק במצוה זו ועוסק במצוה אחרת עמה אינו נכון, כי אחד מבטל חברו.

(ט"ז אר"ח סימן קצ"א ט"ק א)

"והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי" (ויקרא כו, ז).

הראשונים תמהו, אם "התודו את עונם" למה יסבלו עונש "אף אני אלך עמם בקרי". ויישבו כל אחד לפי דרכו. אמנם כבר כתב ב"אור החיים" הק' שהראשונים לא האירו עינינו בכתובים הללו, כי כולן רחוקים משמוע.

וב"חתם סופר" מפרש שבא הכתוב להזהיר על אותם האנשים הרגילים להתאנח תמיד שבעוונותינו הרבים נתמעטו הדורות ואין לנו כח להתעצם בעבודת ה' וקיום המצוות בשלמות ולא בנו העוז להעמיד הדת על תילה, והנה אותם אנשים מנסים לאחוז החבל בשתי קצותיו שמצד אחד הם כמתוודים על עוונותיהם ומתאוננים על מיעוט עבודתם, אבל לעומת זה משתמשים בדיבורים אלו למטרה הפוכה, שבמקום להתעורר בתשובה ותיקון המעשים לפי מדרגתם, הריהם כנבלים ברשות התורה שמנצלים את ירידת הדורות לשם פריקת עול מלכות שמים מעליהם. וכנגדם אמר הכתוב "והתודו את עונם" אמנם ויודי זה הוא "מעלם אשר מעלו בי", כי בשעה זו שמתוודים אינם מניחים את הרע רק מוסיפים להלוך בשרירות לבם.

"והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי" (ויקרא כו, ז).

"במעלם אשר מעלו בי", מה שנקט הכתוב לשון מעילה, מפרש ה"חתם סופר" שירמוז למאמר חז"ל (נדרים פא, א) 'בעוון מה אבדה הארץ וגלו ישראל מארצם, בשביל שלא ברכו בתורה תחילה'. והמשתמש בדבר מה בזה העולם בלא ברכה נכשל בחטא מעילה כאומרם (ברכות לה, א) 'כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, הרי זה כאילו מעל'. ולכן, כאשר לא ברכו ישראל על עסק התורה, הרי נהנו מן העולם הזה בלא ברכה ומעלו מעל בו ית'.

ומוסיף ביאור מה חרי האף הגדול על שלא ברכו בתורה תחילה הוא, כי עיקר השכר הוא על עסק התורה בשמחה וטוב לב, והנה חיוב ברכה על התורה למדו חז"ל בגמרא (ברכות מח) מקל וחומר, על חיי שעה מברך על חיי עולם הבא לא כל שכן. וחיוב הברכה לפנינו על חיי שעה גופיה ילפינן התם גם כן מקל וחומר, 'כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן'. והאי רעב וצמא לאו דוקא ברעבון גשמי לאכול לחם ולשתות מים, אלא על התורה נמי שייך לשון רעב וצמא כאומרם ז"ל (אבות פ"א מ"ד) 'והוי שותה בצמא את דבריהם', ומובן עתה עוונם של ישראל שבעטיה גלו מאדמתם, מפני שלא שמחו על התורה ולא רעבו ולא צמאו אליה, לכן לא ברכו לפניה, וזהו טעם הגלות.

ולפי דבריו יש ליתן טעם סדר ברכות התורה, שמקודם מברך 'לעסוק בדברי תורה' ומיד אח"כ 'והערב נא', כי אם חסר בעריכות התורה הרי אינו יכול לברך עליה, וכמו דקיימא לן במים שאינו מברך עליהם אלא כששותה אותם לצמאו (ברכות

מד, א).

והעצה איך ישיג בר ישראל שמחה וטוב לב בעסק התורה הקדושה, הוא שיהיה מתבונן תמיד בגודל ערך חשיבותה ורוממותה של התורה הקדושה שנתנה לנו מהר סיני, ועי' בלשון הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"א) 'בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכו', כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים לג, ד), כל מי שירצה יבא ויטול, שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה, הרי הוא אומר "בי מלכים ימלכו ורזנים יחקקו צדק, בי שרים ישרו" (משלי ח, טו-טז), הא למדת שכתר תורה גדול משניהם'.

(משחת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

"ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתם ולא געלתם לכלתם להפריתי אתם בי אני ה' אלהיהם"

(ויקרא כו, מד).

מרגלא בפומיה דהחזון איש: הבטחת "לא געלתם ולא מאסתם" נכלל בזה שיש לנו הקצות והגרע"א, ויש להוסיף על דבריו גם הגר"ח והחזון איש...

והנה זה ודאי שבחורבן הבית היה מצב של גלות שכינה, כמ"ש רבינו הגר"א (איכה ב, ט) ש"מלפה ושריה בגוים אין תורה" היינו אין מצב של "מציון תצא תורה" (ישעיהו ב, ג), וכיוצא (כא, ב) מנו הדברים שהיו חסרים בבית שני, והם דברים של גילוי שכינה.

אבל אעפ"כ, איתא בפרקי היכלות (פרק כז) מיום שנתנה תורה לישראל עד שנבנה בית שני נתנה תורה, אבל 'הדרה ויקרה כבודה וגדולתה ותפארתה אימתה פחדה ויראתה עושרה גאותה וגאונה עוזה ועזוזה וכבודה ממשלתה וגבורתה' לא נתנו אלא בבית שני.

באיזה בחינה, ברוב חסדיו ית"ש בזמן שהקב"ה כביכול מסתיר את עצמו, יותר נגלה לנו ממה שלא נתגלה לנו קודם!

(רבי שמואל אויערבאך)

"ידבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש פי יפלא נדר בערפך נפשת לה" (ויקרא כז, ב).

ידוע שהרה"ק החוזה מלובלין זצ"ל ביאר טעם סמיכות פרשת הקללות לפרשת ערכין, לפי שכאשר איש יהודי שומע את פסוקי התוכחה המפורשות, יפול מורך בלבבו לומר שאינו שוה כלום עד כדי שיתייאש לגמרי מעצמו חס ושלום, כנגד זה באה פרשת ערכין ללמד את האדם לימוד עצום ומוסר השכל, שכל איש יהודי מזרע ישראל יש לו ערך יקר ועצום, ואין לך אדם מישראל שאינו שוה ערך זה קטן כגדול שם הוא בערכו הרם.

ואפשר להמתיק דברי קדשו לפי מה שכתב האברבנאל לפרש למה אמרה התורה לשום את כל ערכי האדם בשוה, והיה ראוי למסור לכהן שיעריך כל נפש כפי שוויה, כי יש אדם שוה מאה ויש אדם שאינו שוה עשרה. אלא הטעם כי רצה הכתוב למנוע קנאת איש מרעהו ולבל יעלה בלב איש אחד שנאה על חברו אם יעריכנו הכהן יותר ממנו, ולכך ביארה התורה כמה יתן הנודר על נפש אחד מנדרו כפי שניו, עני יהיה או עשיר חכם או סכל.

ולפי דבריו שפיר יש בסמיכות הפרשיות לימוד מוסר השכל וחזיון עצום לכל בר ישראל, שידע את ערכו הרם ועוצם מעמדו שהוא שוה ערך כלפי שמיא ממש כפי ערכו של האדם החשוב ביותר, ובוודאי אסור שיעלו על לבו שום מחשבת יאוש חס ושלום, אלא יגביה לבו בדרכי ה' ועבודתו תמיד בכל מצב ואופן שנמצא.

(משחת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

"לֹא יַחְלִיפֵנוּ וְלֹא יִמִּיר אֶתוֹ טוֹב פְּרַע אוֹ רַע פְּטוֹב" (ויקרא כו, י).

בא הרמז באיסור התמורה, אשר לא יחליפנו רע בטוב וטוב ברע, כי אין לפעולת ה' יתעלה שום חילוף הן טוב והן רע, כי עמקו מחשבות ה' יתעלה ואין להם חילוף, והוא גם כן סוד איסור מעילה בקדשים, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לה, א) 'כל הנהגה מן העולם בלא ברכה כאילו מעל'.

(תורת העולה להרמ"א)

"וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ" (ויקרא כה, יז).

פעם אחת בהיותי בראדין ביקש ממני רבי משה לנדינסקי, ראש הישיבה, לקראו מחדרו בעת שיצאו הקהל לקידוש לבנה. כשהתחילו לצאת, הלכתי אליו לקראו, אך מצאתי שנרדם על גבי הספר ונסוגתי לאחור. ניגשתי אל ה"חפץ חיים" ושאלתי: ר' משה ביקש ממני לקראו לקידוש לבנה, עכשיו שנרדם מה לעשות, לעורר אותו או לא? והשיבני בקורטוב התרגשות: 'קא סלקא דעתך? לעורר אדם משינתו?!' ולא יסף. ונתחוויר לי אז עוד א' מע' פנים למקרא כתוב "לא תונו איש את עמיתו".

(קובץ פרשיות - רבי אלחנן וסרמן)

"אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם" וגו' (ויקרא כו, ג).

פירש רש"י, שתהיו עמלים בתורה. כתב ה"בית ישראל" (תשכ"ד מ"א) עמל התורה נקרא 'חוקה' שצריך להתייגע, אף שבתחילה אינו מרגיש טעם בלמוד (כמו חוק בלי טעם). ע"י היגיעה זוכה להשגה בתורה, וזהו שאמרו במשנה אבות (ד, ט) 'כל המקיים את התורה מעוני אין עני אלא בדעת', סופו לקיימה מעושר, שאח"כ יבין וישכיל. כדאיתא בגמרא (שבת סג, א) 'ליגמר איניש והדר ליסבר', אף שאינו מבין מקודם, וכמו שדרשו חז"ל (עבודה זרה יט, א) על הכתוב 'כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרַת יְהוָה יוֹמָם וּלְיָלָה', שמתחילה נקראת 'תורת ה' ', ואחר כך נעשית תורתו (שזוכה להבינה). והיגיעה והעמל חשוב בשמים. גם ע"י היגיעה בתורה, התורה עצמה משתדלת ומעתירה להצלחתו. כמו שכתוב "נִפְשׁ עֹמֵל עֲמָלָה לֹ" (משלי טז, כו), ודרשו חז"ל (סנהדרין צט, ב) 'הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר', ופירש רש"י, מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו, שמחזרת עליו,

"וְכָל מַעֲשֶׂה בָּקָר וְצֹאן כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹד תַּחַת הַשֶּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'" (ויקרא כו, לב).

'כשבא לעשר מוציאן בפתח זה אחר זה, והעשירי מכה בשבט צבועה בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר' (רש"י).

מה שציונה התורה למנות עשר בהמות בזה אחר זה ולקרוא שם מעשר על העשירי, ולא הסתפקה במה שיטול אחד מעשר בלא ספירה ויקרא עליה שם להשי"ת, ראיתי פירוש נחמד, שרצתה התורה הקדושה להמעיט קצת מקושי הניסיון, שהרי יש כאן ניסיון גדול להחסיר כל כך הרבה בהמות מן העדר לשם שמים, ולכן אמרה תורה הוי מונה אחת לאחת לראות שכל אלו כולם שלך, ורק העשירי מהם הולך קודש לה', וממעט קושי הניסיון כשרואה שמצד הנותן הוא הקב"ה אדון הכל, נתנה לו מתנה גדולה של עדר שלם, והוא לא חייב להחזיר רק אחד מעשרה חלק קטן ביותר.

אמנם לפי זה עדיין צריך לבאר למה לא ציונה תורה לספור בעת הפרשת מעשר תבואה.

ועיין בספר "טעמא דקרא" שפירש טעם אחר, שבתבואת השדה מאחר שכל התבואה היא באיסור טבל עד לאחר שיפרישו ממנה מעשרותיה, ממילא נעשתה כבר מצוה בכולה, אבל במעשר בהמה שאין בו דין טבל, נמצא שאין המצוה נוגעת לכלל העדר, לכן אמרה תורה שיעביר וימנה את כל בהמותיו בכדי שתיעשה המצוה בכולם.

(משחת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסתריה. (יגדיל תורה)

"וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אִף אֲנִי" (ויקרא כו, כח).

אמר הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל, כאשר האב מכה את בנו, כואב גם לו, הוא מתייסר עם בנו יחד. זה הפירוש, "וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אִף אֲנִי".

(יגדיל תורה)

"וְאֶתְכֶם אֲזַרָּה בְּגוֹיִם" (ויקרא כו, לג).

ה"אבני נזר" זצ"ל אמר, בגלות בבל וכן בכל הגלויות אח"כ היו ישראל מפוזרים ומפורדים, אולם בגלות מצרים היו כולם יחד במקום אחד בארץ גושן. הטעם לכך, כי גלות מצרים היתה קודם מתן תורה, ואם היו חלילה מפוזרים לא היתה להם תקומה. אבל אחר שקבלו את התורה, התורה מאחדת ומקשרת אותם בכל מקום שיהיו, ועל ידה יוכלו להחזיק מעמד אף במקום הנדח ביותר. (יגדיל תורה)

(יגדיל תורה)

"וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאִף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר" (ויקרא כו, מב).

כתב רש"י, ולא נאמרה זכירה ביצחק, שאפרו של יצחק צבור ומונח על גבי המזבח. פירוש לפירושו, כי מה שלא זכר לשון זכירה ביצחק, הוא שכבר רמזה באומרו "והארץ אזכר", כלומר מה שבארץ, והוא אפר אילו של יצחק הצבור ומונח בארץ, "אזכר". או רצה בזה שאין צריך זכירה, באשר הוא צבור ומונח לפניו, וכפירושו "והארץ אזכר", ברית נתינת הארץ לישראל. רבינו שלמה אסתרוב ז"ל [וראה למטה].

(רבינו החיד"א)